

produeix, centrades sobretot en les deficiències de creixement en infants i grans insercions musculars que determinen una dura i prolongada activitat física.

Ja en l'últim capítol, Hassett tracta les malalties i patologies derivades de l'era plenament industrial, i l'exemplifica bàsicament en la ciutat de Londres. Si bé és cert que en aquesta època prolifera la medicina, l'autora remarca el factor de la pol·lució com una causa important de les patologies més característiques d'aquest moment: la sinusitis i el còlera. El còlera, resultat de la contaminació bacteriana de les aigües a causa de les femtes d'animals, i la contaminació ambiental derivada de les indústries seran les dues patologies característiques d'aquesta època. La contaminació de l'atmosfera en un entorn urbà causa un augment de la irritació, sobretot en la població masculina, que acaba produint la infecció de les cavitats paranasals, malaltia detectada majoritàriament en la població femenina abans de l'aparició de la indústria.

En la conclusió, l'autora recull les dades aportades al llarg de l'obra per a tornar a la pregunta plantejada a l'inici, tot destacant la necessitat de replantejar-se la hipòtesis de partida. Per a Brenna Hassett, el fet de viure en entorns urbans no és allò que produeix la mort en si, és la mateixa interactuació dels individus la que condueix a la malaltia inexorable i la mort consegüent, ja sigui individual o col·lectiva, aïllada o pandèmica. La lectura de *Built on Bones. 15.000 Years of Urban Life and Death* no deixa indiferent el lector. Brenna Hassett proporciona, tot al llarg del llibre, un seguit d'instruments que indueixen a la reflexió constant.

GRACIA ALONSO, Francisco, *Lluís Pericot. Un prehistoriador entre dos èpocas*, Monografias, 1, Urgoiti Editores, Pamplona, 2017, 636 pp., ISBN: 978-84-946296-1-7.

Maria Àngels Petit i Mendizàbal

DOI: 10.1344/Pyrenae2018.vol49num2.15

El prehistoriador Lluís Pericot García (1889-1978) fins ara havia estat tractat historiogràficament des de perspectives diferents. Deixant de banda els elogis amb motiu del decés o les glosses en diccionaris sobre l'arqueologia catalana i espanyola, cal mencionar l'article d'A. Cebrià que abastava diferents aspectes de la seva biografia professional i intel·lectual emprant, però, el format reduït d'un article que fou publicat en aquesta mateixa revista (Cebrià, 1999). També havia estat valorada la seva figura de manera parcial o en aspectes concrets (p. ex., M. Díaz-Andreu, 2008; 2012) i en el marc d'obres d'abast més ampli. Aquest seria el cas del treball de Gracia i Fullola sobre el creuer universitari de l'any 1933 en què Lluís Pericot participà com a professor (Gracia i Fullola, 2006). Un llibre d'envergadura dedicat a la relació professional i d'amistat que es desenvolupà al llarg de 58 anys entre Pericot i Bosch Gimpera fou publicat per Gracia, Fullola i Vilanova (2002), a partir de l'edició crítica de la seva llarga correspondència.

No obstant tot això, no ha estat fins ara que hem tingut l'oportunitat de llegir una obra exhaustiva dedicada exclusivament a la figura de Lluís Pericot. Darrere d'una portada poc explícita, ens trobem un llibre de més de sis-centes pàgines on es tracta la personalitat professional del prehistoriador. Ha estat Francisco Gracia Alonso qui ha emprès aquesta tasca monumental que l'ha dut a consultar i recopilar informació en una bona quantitat d'arxius, biblioteques i centres documentals. Gracia comptava amb un bon coneixement del personatge que, com acabem de veure, ja havia tractat parcialment, però ara la proposta ha estat d'una aproximació tan completa com ha estat possible a la seva biografia professional. Una proposta de resultats reeixits.

Deia el poeta Rainer Maria Rilke «la verdadera patria de l'home és la infància». Per entendre la figura de Pericot i alguns aspectes destacats de la seva manera de ser i de fer, i també de les seves aficions, cal anar a la infantesa; més encara, a conèixer les seves arrels familiars directes i les adquirides per matrimoni, per a entendre un tarannà que es podria qualificar, amb permís dels tòpics, de mediterrani, de gironí i d'empordanès militant. Un amant de la botànica i de la gastronomia, del futbol i les novel·les de misteri, de la música i del desig d'una vida plàcida i alhora d'un atrafegament continu que el plaïa.

Tot i que al llarg de l'obra aquesta manera de ser i de fer queda evident, no és en el recorregut personal, privat, familiar i de les aficions on Gracia centra el seu relat; aquesta no ha estat la seva intenció. En el llibre hem de cercar prioritàriament altres aspectes del personatge, els relacionats amb la seva llarga i complexa trajectòria professional.

L'obra té com a subtítol *Un prehistoriador entre dos èpocas*. Efectivament, la trajectòria acadèmica de Pericot el va fer viure primer l'organització de la recerca prehistòrica a Espanya d'abans de la Guerra Civil, en un inici de la mà del seu mestre, la figura monumental de Pere Bosch Gimpera, i després de la seva prompta consolidació acadèmica, actuant independentment en el terreny de la recerca (les etapes de Santiago de Compostel·la i sobretot de València). Una segona època s'iniciarà després de la Guerra Civil caracteritzada per una universitat escapçada i perdurarà fins al tardofranquisme. Pericot, però, tot i que el final de la seva trajectòria acadèmica i vital correspondrà amb una nova època de l'arqueologia del país, ja no participarà activament del canvi que representà, per a la universitat i per a la recerca en general a Espanya, la entrada massiva d'estudiants, la proliferació de centres universitaris, i la introducció de noves tècniques, metodologies de treball i enfocaments teòrics dels quals encara són deutores les generacions actives. Tot i això, albirarà aquests canvis i, per tant, podem dir que amb una trajectòria professional tan llarga Pericot va poder conèixer una enorme transformació en el si de l'arqueologia espanyola des dels temps dels pioners fins a l'eclosió esmentada.

Al llarg del volum veiem com Gracia ens perfila el caràcter de Pericot, el seu tarannà conciliador, ple de bonhomia, que s'imposa en el tracte personal i en la majoria d'actuacions de caire professional. No obstant això, també veurem que quan li va convenir va prendre decisions agosarades com ara abandonar València i comprometre's amb «l'aventura catalana» d'una universitat moderna; l'aventura de la Universitat Autònoma de Bosch. Una iniciativa que va tenir un mal fi preconitzat en els Fets d'Octubre de 1934 i rompuda

definitivament l'any 1939. Un caràcter, el seu, que podríem qualificar de poc compromès, però que, donat cas, arriba a encapçalar una revolta de catedràtics per tal de foragitar del seu càrrec Julio Martínez Santa-Olalla, cosa que aconseguiren tot i que sense el resultat desitjat; és a dir, una millor organització de l'arqueologia espanyola.

Un encert particular de Gracia, al nostre entendre, ha estat dedicar tres apartats del llibre a l'anàlisi de tres de les obres significatives de Pericot: *Grandeza y miseria de la Prehistòria*, de l'any 1948; *Medio siglo de Prehistoria hispánica*, de 1964, i *Reflexiones sobre la Prehistoria hispánica*, de 1972 i que podem considerar el seu testament acadèmic. En aquestes tres obres Gracia ens fa veure quina fou la manera de pensar la prehistòria de Pericot, una manera que s'acomodà al poder imperant de la postguerra. Pericot va dir allò que s'esperava que es digués i ho va fer sense trair-se, tot posant l'accent en allò que ell considerava com els «moments estel·lars» de la prehistòria espanyola, els que definirien la pròpia idiosincràsia d'Espanya i de ser espanyol des dels temps més reculats: el solutrià, les manifestacions rupestres, el vas campaniforme, la unitat dels pobles protohistòrics i el ferment del cristianisme. No deixa de ser curiós que alguns d'aquests temes, passats gairebé cinquanta anys del decés de Pericot, siguin damunt de la taula del debat científic, ara també vinculats a l'espai peninsular (per a l'art rupestre: Hoffmann *et al.*, 2018; pel al vas campaniforme: Olalde *et al.*, 2018).

Francisco Gracia ens desgrana amb detall, com un aspecte no menor de la trajectòria acadèmica i professional de Pericot, la seva participació en cursos, conferències i assistència a congressos d'un cap a l'altre de quatre continents. L'interès per contactar amb col·legues i accedir a coneixements forans s'inicià aviat, en l'anada primerenca (1926-1927), per indicació de Bosch Gimpera, a la Gran Bretanya, Irlanda i França, i no finirà fins a la seva jubilació, i àdhuc després. Aquesta activitat frenètica, que és també una actitud i una de les seves característiques personals més fortes i persistents, el va fer un acadèmic espanyol singular, diríem que gairebé únic durant molt de temps. Si bé abans de la guerra hi havia, a través de les beques, un moviment d'estudiants, joves llicenciats i doctorands vers l'estranger, aquest flux es deturà significativament durant els llargs anys de la postguerra. En aquest temps Pericot, sinó l'únic, fou el prehistoriador hispànic que més viatjà. Utilitzà el seu domini de llengües estrangeres (francès, anglès i alemany) per a teixir una xarxa de col·legues internacionals que li va servir per a seguir viatjant, impartint coneixements i incorporant les novetats d'arreu. Tot això l'ajudarà a construir un bagatge personal molt notable, exemplificat en la redacció i la publicació de llibres de síntesi sobre la prehistòria europea, africana i americana i alhora l'ajudarà, en un *feedback* continu, a establir noves relacions i contactes que culminaran en el congrés de la UISPP de 1954, celebrat a Espanya i del comitè organitzador del qual fou president. Cap altre prehistoriador hispànic presidiria, endemés, un congrés panafricà i un congrés panamericà de prehistòria.

En llegir la biografia que tenim entre les mans, ens ve de nou al cap una pregunta que ha estat recurrent en el nostre pensament sempre que ens hem aproximat a la figura de Lluís Pericot. Ens demanem per què un personatge de ressò inqüestionable va tenir una transcendència escassa pel que fa a deixebles. La necrològica publicada per Eduard Ripoll (1978) menciona tota una generació, jo diria que més d'una, d'arqueòlegs que van

rebre el seu mestratge, però que sovint es reconeixien deixebles directes o indirectes de Bosch. El llibre no acaba de treure l'entrellat d'aquesta qüestió. No sembla que es pugui atribuir al tarannà de Lluís Pericot, afable i poc conflictiu. Tal vegada podria deure's al desenvolupament d'activitats foranes durant gran part de la seva trajectòria acadèmica, a viure en un període relativament «pobre» en nombre d'estudiants i, perquè no, a la mala sort que alguns dels seus alumnes més directes (Maria Lluïsa Serra i Miquel Oliva) morissin prematurament i abans que el mestre (1967 i 1974, respectivament) i, per tant, no poguessin transmetre el mestratge rebut vers noves generacions.

I acabem. No hem pretès tractar la totalitat de l'obra escrita per Francisco Gracia. L'activitat professional de Lluís Pericot fou molt extensa i abastà aspectes ben diversos que són tractats amb gran detall en el llibre. Aquí només hem apuntant aquells que ens semblat més importants i atractius per tal d'entendre el personatge. Segur que n'hauríem pogut escollir uns altres d'igualment significatius: les seves excavacions principals, l'activitat docent i de gestió a les diferents universitats on treballà, la relació amb el Servei d'Investigació Prehistòrica de València; la tasca professional enorme i polièdrica de Pericot ho permetria.

En endinsar-nos en els successius capítols d'aquest llibre no només coneixerem una personalitat interessant, sinó que ens aproparem als avatars de gairebé un segle d'arqueologia espanyola i catalana. Que aquest tast serveixi, doncs, per a animar a encetar-ne la lectura.

Bibliografia

CEBRIÀ, A., 1999, Lluís Pericot i García (1899-1978): eclecticisme, sociabilitat i bonhomia. Valoració, des del present, d'una figura clau de l'arqueologia i de la prehistòria de la meitat del segle xx, *Pyrenae* 30, 9-14.

DÍAZ-ANDREU, M., 2008, Las relaciones entre la arqueología española y británica (1920s-1970s), G. MORA, C. PAPÍ y M. AYARZAGÜENA (eds.), *Documentos inéditos para la Historia de la Arqueología*, Sociedad Española de Historia de la Arqueología, Madrid, 117-128.

DÍAZ-ANDREU, M., 2012, *Archaeological Encounters. Building Networks of Spanish and British Archaeologists in the 20th Century*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne.

GRACIA, F., FULLOLA, J.M. i VILANOVA, J.M., 2002, *58 anys i 7 dies. Correspondència de Pere Bosch Gimpera a Lluís Pericot (1919-1974)*, Universitat de Barcelona, Barcelona.

GRACIA ALONSO, F. i FULLOLA PERICOT, J.M., 2006, *El sueño de una generación. El crucero universitario por el Mediterráneo de 1933*, Universitat de Barcelona, Barcelona.

HOFFMANN, D.L., STANDISH, C.D., GARCÍA-DIEZ, M., PETTITT, P.B., MILTON, J. A., ZILHÃO, J., ALCOLEA-GONZÁLEZ, J. J., CANTALEJO-DUARTE, P., COLLADO, H., DE BALBÍN, R., LORBLANCHET, M., RAMOS-MUÑOZ, J., WENIGER, G-CH. i PIKE, A.W.G., 2018, U-Th dating of carbonate crusts reveals Neandertal origin of Iberian cave art, *Science* 359, 912-915.

OLALDE, I., BRACE, S., ... i REICH, D., 2018, The Beaker phenomenon and the genomic transformation of northwest Europe, *Nature* 555, 190-196.

RIPOLL, E., 1978, Una pèrdua sensible. El Dr. Lluís Pericot, maestro de prehistoriadores, *La Vanguardia*, 13 d'octubre.